

Oponentský posudek disertační práce **Filipa Lavalu: Archeologie tvrze v českých zemích. K počátkům středověkých opevněných sídel.** Praha 2013.

142 str. textu včetně 40 obr.

Před vlastním textem, rozčleněným do pěti kapitol, jsou zařazeny „*Úvodní poznámky*“ (str. 1-2) v nichž autor jednak uvádí na pravou míru hlavní název práce, pod nímž by si čtenář představil vyčerpávající přehled výsledků archeologických výzkumů tvrzí v Čechách, a jednak nastiňuje obsah svojí práce, kterou zaměřil na žhavou otázku počátku středověkých opevněných sídel a můžeme dodat opevněných sídel velmožů či šlechty. V první kapitole nazvané „*Na okraj studia tvrzí: terminologie – příklady z ciziny – dobová označení a jejich význam*“ (str. 3-16) se podrobně věnuje terminologii v západoevropském kontextu. Termín motte uvádí někdy jako femininum (str. 4, 19), jindy jako neutrum (str. 5, 22), což by chtělo sjednotit, domnívám se na femininum. Terminologický exkurs by si zasloužilo i Polsko, Maďarsko a snad i Balkán. Znalost problematiky související s archeologickými výzkumy opevněných sídel ve Francii prokazuje subkapitola 1.3 (str. 5-11).

Terminologickými problémy v českých jazykových dokladech je věnována další subkapitola (1.4. str. 11-14). Autor správně poukazuje na „*...nepatřičnost sporů o terminologii některých objektů ... jejichž zařazení k tvrzím nebo hradům by mělo řešit historické otázky.*“ (str. 13). K příkladům disharmonie mezi velikostí a složitostí opevněného sídla a názvu, které uvádí z Moravy (pozn. 6 na str. 14), by bylo možné doplnit Líšnici, Ronov u Útěchova, nebo Trmačov (Nekuda V. – Unger J.: *Hrádky a tvrze na Moravě*, Brno 1981, str. 34).

Otázkám poznávání tvrzí v **české archeologii** je věnována kapitola druhá (str. 17-27). Možná, že by obsah kapitoly lépe vystihnul název, v němž by bylo uvedeno, že se jedná o **tvrze v Čechách a na Moravě**, i když Moravě je pozornost věnována jen okrajově. Vedle lokalit na vhodném krajinném útvaru chráněných příkopem a motte (str. 19), se vyskytují lokality částečně vyřezané v terénu a částečně dosypané zeminou. V Rakousku pro ně užívají termín „Hausberg“. Asi jen nedopatřením neuvedl autor na Tab. 1 u Čimic svoji práci z roku 2008. U Mstěnic se opevněných lokalit týká jen práce Nekuda 1985 a u Popic mohlo být uvedeno novější celkové vyhodnocení výzkumu (Unger J.: *Motte u Popic (okr. Břeclav)*, *Casteologica Bohemica* 5, 1996, 217–226). Názor, že právo opevňovat svoje sídla si vymohla šlechta za povstání mladého Přemysla Otakara proti otci, poprvé uvedl Josef Žemlička (*Odboj královice Přemysla v letech 1248-1249 a jeho sociální zázemí*, ČSČH 33, 1985, 564-586) a takto měl být citován (str. 21). Vlasatice uváděné na str. 24 neleží jihovýchodně od Znojma, ale severovýchodně nedaleko od Pohořelic.

K jádru práce se přibližujeme v třetí kapitole nazvané „*Proměny sídel společenské elity*“ (str. 28-48). Jsou zde shrnuty výsledky výzkumů v Čechách, doplněné i převzatými

vyobrazeními. Na Obr. 7 není uvedeno, že A je Bedřichův Světec, B Čimice a C Jenišův Újezd. Výsledky výzkumů jsou podrobně popsány, ale u Jenišova Újezda postrádám datování. Dále jsou uvedeny důležité výzkumy v Německu (Husterknupp, Haus Meer). Jádrem práce s hlavním přínosem autora je čtvrtá kapitola „*K počátkům sídel mocných*“ (str. 49-120) v níž autor vychází jak z písemných, tak i archeologických pramenů. Co se týče počátku pohřbívání ve Vrbně u Mělníka, tak lépe než konec 11. stol. je možno hovořit o druhé polovině tohoto století. Na Moravě ve 12. stol. se pohřbívalo jen u kostelů a řadová pohřebiště, podle dosavadních výsledků, zanikla koncem stol. 11., takže zatím není prokázáno nenaplnění zákazu pohřbívání mimo kostely knížetem Břetislavem II. (str. 65). Na Obr. 12 chybí měřítko u půdorysu kostela ve Vrbčanech a Zahrádce (C, D), podobně jako u rezidence v Cáchách (Obr. 13 A), či kastelu Boiotro (Obr. 14), Hainburgu a Garsu (Obr. 25 A, B). U Pomezí bychom očekávali citaci práce Pavla Břicháčka a Jana Muka (Kostel sv. Jana Křtitele na Pomezí – výsledky stavebně historického a archeologického výzkumu. *Průzkumy památek* 3/1, 1996, 55-64). U půdorysu hradu Starhembergu na Obr. 34 a Hunawiru (Obr. 36) chybí údaj o tom odkud převzato a nezjistíme to ani v pozn. 32 na str. 112. Co se týče lokality Petrovice u Sušice (str. 112), tak lze uvést, že areál hřbitova se protíná s terénní zvýšeninou především v jižní části. Celá řada příkladů vztahu kostela a opevněného areálu je známa také na Moravě, ale zpravidla je těžké určit chronologii. Víme ale, že v Lelekovicích byl hrad mladší než kostel. Celkově lze tuto kapitolu hodnotit jako velmi přínosnou, postavenou na důkladné znalosti problematiky i jednotlivých lokalit. Hlavním autorovým přínosem je objev významu kostelní věže v souvislosti se sídly šlechty.

Shrnutí výsledků najdeme v páté kapitole „*Místo závěru*“ (str. 121-123).

Předložená disertace Filipa Lavala je sice stránkově menší než obvyklé materiálové archeologické práce, ale rozhodně není chudší myšlenkově. Prokazuje dobrou orientaci autora v středo-a západoevropské literatuře týkající se sledované problematiky. Je psána slohem, který se od jiných prací liší častými řečnickými otázkami, což mu ale dodává zajímavosti. V některých případech jsou opomenuty citace. Nepříliš časté překlepy jsem opravil tužkou přímo v textu.

Disertační práce Filipa Lavala je na velmi dobré úrovni a svědčí o schopnostech autora zpracovávat a vyhodnocovat problematiku na základě písemných i archeologických pramenů. S radostí jej navrhuji na udělení vědecko-akademické hodnosti „*philosophiae doctor*“ (PhD.).

V Brně dne 9. července 2013.

Prof. PhDr. Josef Unger, CSc.